

TEKE ZSUZSA

Velence adriai gazdaságpolitikája és a Frangepánok a XV. században

Velence gazdaságpolitikájának legfőbb törekvése volt az Adrián, hogy az itteni területek kereskedelmét saját piacára irányítsa. E politikája kettős célt szolgált: egyrészt biztosítani kívánta monopolisztikus helyzetét Kelet—Nyugat áruinak összegyűjtésében és szétosztásában, megakadályozva, hogy más tengerparti városok konkurrensivé fejlődjenek, másrészt saját jelentős élelmiszer és egyéb nyersanyag szükségletét kívánta fedezni az itáliai és dalmát tengerpartok gazdag kínálatából. Különböző megszorító rendelkezéseivel, a nyugat-adriai városokra erőszakolt szerződéseivel, ellenőrző szerveinek kiépítésével már a XIII. század második felében sikerült ellenőrzés alatt tartania Itália és Európa Adria felé tartó kereskedelmét. A keleti parton a tengeri kijárók, partszegélyek birtoklása nemcsak a tengeri átkelés biztonságát szolgálta, hanem lehetővé tette, hogy rendelkezzenek az itteni piacok termékei felett, amelyek javarészt a balkáni és Duna-menti országokból származtak. Velencének ez a kereskedelmi politikája azonban nem szüntette meg teljesen a kereskedelem szabadságát az Adria térségében, csak bizonyos termékek vonatkozásában — elsősorban a levantei árucikkek esetében — tarotta fenn saját kereskedői számára a forgalmazás kizárólagos jogát, másrészt rendelkezéseinél az a szempont is vezette, hogy előmozdítsa a város élelmezését szolgáló termékek Velencébe özönlését.¹

A magyarok dalmáciai hódításai, majd ezt követően az újabb háborúskodást lezáró torinói béke, bár nem szüntették meg az öböl felett élvezett jogait, s alapvető kereskedelmi érdekeit sem sértették,² mégis az adriai kereskedelmi forgalom irányításában, ellenőrzésében betöltött korábbi szerepe némiképp módosult. A dalmát partvidék elvesztése fontos támaszpontok elvesztését is jelentette, és így Velence nem tudta a térség kereskedelmét oly mértékben, mint korábban saját érdekeinek megfelelően irányítani, és a számára kedvezőtlen kereskedelmi kapcsolatok kialakulását (firenzeiek adriai próbálkozásai) megakadályozni.

Velence az elkövetkezőkben diplomáciáját és katonai erejét is latbe vetve arra törekedett, hogy Dalmácia visszahódításával, uralmának mind a Dalmáciától délre fekvő partszegélyen, mind pedig az itáliai szárazföldön történő megszilárdításával visszaállítsa az Adrián megrendült politikai és gazdasági egyensúlyát. A XV. század folyamán megvalósította ezeket a törekvéseit és a küzdelem javára dönt el. Uralma a térség felett — amit az elfoglalt területeken kiépített, központi irányítás alatt álló adminisztráció, az öbölben állandó felügyeletet

¹ R. Cessi: *La Repubblica di Venezia e il problema adriatico*. Napoli, 1953. 89.

² Torinói béke, 1381. aug. 8. *S. Ljubić*: *Listine o odnosjih izmedju ecc. (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium. A továbbiakban MSM) Zagreb, 1868—1891. IV.*

tartó erők mellett, a Balkán félsziget különböző kisebb-nagyobb hatalmasságai-val kötött szerződésekkel is igyekezett biztosítani — sohasem volt oly szilárd, mint éppen ebben a században.

Hogyan jelentkezett Velencének ez a megnövekedett politikai és katonai súlya adriai gazdaságpolitikájában, hogyan szabályozta a fennhatósága alá kerülő adriai városok kereskedelmét, és ezzel egyidőben tulajdonképpen a fennhatósága alá nem tartozó adriai területekét is, és mennyiben voltak törekvései sikeresek, ezek azok a kérdések, amelyeket röviden érinteni szeretnék.

A velencei kormányzat röviddel azután, hogy a dalmát városok fennhatósága alá kerültek, kísérletet tett, hogy kereskedelmüket³ rendeletileg Velencére korlátozza. Amikor a városok tiltakoztak, annyiban módosította elhatározását, hogy ugyan kereskedhetnek más városokkal, de ilyen esetekben a szokásos vámok⁴ megfizetése mellett a velencei vámtételek megfizetésére is kötelesek, ami gyakorlatilag más irányú kereskedelmük teljes megbénítását jelentette. A külön vámok kivetése újabb elégedetlenséget vont maga után, egyes városok⁵ a Velence által jóváhagyott privilégiumaikra hivatkozva próbálták magukat kivonni a rendelkezés hatálya alól. Velencének természetesen nem állott érdekében, hogy a dalmát városokkal elmérgesítő kapcsolatait, hisz még csak rövid ideje tartotta kézben Dalmáciát és Zsigmonddal sem zárult le a háborúskodás. Ugyanakkor számolt a városok azon jogos érveivel is, hogy rendelkezései következtében anyagi helyzetük erősen megrendülne, ami megnehezítené, hogy az állam által rájuk rótt kötelezettségeknek eleget tegyenek. Mindez arra készítette, hogy lemondjon ellenőrző tevékenységének ilyen módon történő gyakorlásáról, újra megengedve a dalmátoknak, hogy felvegyék a kapcsolatot elsősorban a túlsó part (Márka, Apulia, Abbruzzo) kereskedőivel.⁶

A látszólag nagylelkű engedmény mögött azonban számtalan egyéb rendelkezés biztosította időről időre, hogy a velencei piac élelmiszerekben, vagy más, a város számára szükséges cikkekben ne szenvedjen hiányt. Ügyelt arra is, hogy a Kelet—Nyugat közötti közvetítő kereskedelembe számottevő cikkek (fémek, viasz) forgalmazása kizárólag saját kereskedői hasznát gyarapítsa.

Így rendeli el pl. Dalmácia rektorainak,⁷ hogy Pulmontorion belül közlekedő hajók élelmiszer (sajt, olaj stb.) szállítását csak Velence felé engedélyezzék. Hasonló utasítást kap 1440-ben⁸ Zára comese is, hogy a szurok kivitelét csak Velencébe engedélyezze. Azonos céllal — hogy tudniillik Velence borellátása kielégítő legyen —, ha nem is oly egyértelműen parancsoló módon, mint az előző esetekben, engedélyezi, hogy a dalmátok fél vám fizetése mellett hozhassák borukat Velencébe,⁹ de mihelyt a velencei piac borellátása kielégítőnek mutatkozott, visszavonta ezt a rendelkezését. Az olyan létfontosságú termék, mint a gabona vonatkozásában — amelynek beszerzésébe és forgalmazásába a velencei állam

³ 1422. márc. 27. Zára város nemeseinek küldöttsége. 1422. április 7. Zára népének küldöttsége. MSM XVII. Listine.

⁴ 1422. márc. 17. „... solventibus tamen ipsis pro dacio ad illa loca de quibus extraherent illa datia que solverent Venetiis . . . Et hoc observari in ceteris nostris locis Dalmatic.” M.S.M. Listine.

⁵ 1422. aug. 7. Sebenico. MSM Listine.

⁶ 1422. szept. 12. Egész Dalmácia viszonylatában visszavonja Velence a külön vámok fizetési kötelezettségét és egyben helyreállítja a kereskedelem szabadságát. MSM Listine.

⁷ 1424—25. „Prohibitum rectoribus Dalmacie dare licentiam conducendi de oleo. caseo et aliis rebus intra Polmentorias pro portando alio quam Venetias”. 1425. okt. 27. Zára kormányának adott rendelkezés ugyanerről.

⁸ 1440. okt. 7. MSM Listine.

⁹ 1431. aug. 23., 1437. ápr. 5. MSM Litine.

maga is tevékenyen részt vett — sem beszélhetünk a kereskedelmi szabadság teljes érvényesüléséről. A dalmát városok gabona beszerzését, illetve sok esetben annak helyét és gyakran mennyiségét is Velence rendeleteileg szabályozta, valamint gabonakereskedelmüket — itt elsősorban a fennhatósága alatt levő albán városokról van szó, amelyek maguk is jelentős gabonakészletekkel rendelkeztek — a város, illetve a többi alávetett terület szükségletei szerint irányította.¹⁰

A vas, vasárúk, réz, bőr, viasz, kender, sőt az 50-es évek végétől a fa forgalmazását, amelyek egyrészt a velencei ipar számára voltak fontosak, másrészt a keleti piacokon is jelentős keresetnek örvendtek és amelyek beszerzése a források tanúsága szerint az Adria térségében elsősorban Zengg, Buccari, Fiume piacairól volt lehetséges, számos rendelkezés szabályozta. 1433—36-ban¹¹ Dalmácia és Isztria rektorainak adott utasítás szerint, azok „non possint facere alicui bulatum aliquod quo possit extrahi de Segna et Flumine ferrum vel alie mercationes prohibite”, majd mikor a dalmát városok több ízben panaszkodtak emiatt, engedélyt¹² adott a saját használatukra szükséges árumennyiség behozatalára, de csak azzal a feltétellel, ha a dalmátok ezeket a termékeket nem továbbítják más (Márka, Apulia stb.) piacok felé, miként egyéb terményeiket (olajat, bort, mézet, sajtot stb.).

Annak illusztrálására, hogy a rendelkezések nem mindig valósultak meg maradéktalanul a gyakorlatban, illetve, hogy mennyiben sikerült e fontos termékek vonatkozásában Velence monopolisztikus törekvéseinek érvényt szerezni, elég, ha figyelembe vesszük az 1452. januárjában¹³ kelt tanácsi határozatot. Ennek értelmében Velence megtiltja, hogy Dalmáciából szurkot, vasat, viaszt, bíort, rezet máshová (Apulia, Márka) mint Velencébe vigyenek és hasonlóképpen Apuliából és Márkából nem lehet Dalmáciába fűszert, gyapotot és különböző kelméket forgalmazni. Ez a rendelkezés egyúttjárt a dalmát városok kereskedelmi szabadságának felfüggesztésével és kereskedelmüknek — miként a század elején is — Velencére korlátozásával. Összevetve a két szabályozást — a század elejét és az utóbbit — azt kell látnunk, hogy indítékaik alapvetően különböznek. Míg az első esetben a város élelmiszer ellátásán van a főhangsúly,¹⁴ illetve Velence

¹⁰ 1422. máj. 30. Velence engedélyezi Sebeniconak, hogy gabonát Albániában szerezzen be; 1452. máj. 31. megszünteti Spalato gabonakereskedelmét Márkával és Apuliával. 1465. máj. 30. hozzájárul, hogy buduai alattvalói meghatározott mennyiségben szerezzenek be gabonát „ex locis nostris intra culphum”; 1414. nov. 5. az albániai részeken termelt gabonát csak Velencébe lehet szállítani; 1437—40 a tengeri részek rektorainak elrendeli, hogy ne engedjenek „extrahere frumentum de locis sibi commissis nisi pro Venetia . . . et Dalmatia”; 1449. dec. 16. Antivari számára engedélyezi, hogy gabonájával szabadon kereskedjék; 1463. dec. 11. Nona gabonakereskedelmét Zárára korlátozza. MSM Listine.

¹¹ MSM Listine.

¹² 1437. április 5. Zára nemességének és népének engedélyezi, hogy Zenggből és Fiuméből saját szükségletük fedezésére behozhassanak „linum, telas, ceram . . . sed tantum ad beneplacitum nostri domini”; 1438. jún. 16. „Permissum fuit Jadratinis ut possint de Segna et Flumine extrahere ferrum et laboreria ferri pro usu Jadre et districtus erga contra litteras rectorum Jadre; nec audeant talia asportare in Marchiam et Apuleam in pena contrabani”; 1437—40. „Concessum caligariis de Jadra quod de Segna et Flumine possint habere coria pro usu suarum apothecarum.” MSM Listine.

¹³ 1452. aug. 16. MSM Listine

¹⁴ 1422. márc. 27-én Velence azzal utasítja vissza a záraiak követeléseit kereskedelmi szabadságuk visszaállítását illetően „quod sicut sciunt quia civitas nostra Venetiarum circumquaque habet de huiusmodi rebus opportunitatem sumus contenti quod possint illud quod habent ex introitibus suis ac ex dictis victualibus rebus et mercantiis conducere ad civitatem nostram.” 1417. jún. 9. Zára rektorát megbízza, hogy a morlachok kereskedelmét Zárába illetőleg Velencébe arányítsa „pro utilitate introituum nostrorum.” MSM Listine.

vámbevételének növelése, most viszont oly áruk kereskedelmét próbálja megszüntetni, illetve Velencére korlátozni, amelyek forgalmazása arra utal, hogy az itáliai szárazföldön más centrumok is kialakultak,¹⁵ amelyek a keleti kereskedelemben bekapcsolódva, veszélyeztették Velence eddig javarészt zavartalanul élvezett egyeduralmát, a nagy csereforgalom lebonyolításában. Elsősorban Firenzéről van itt szó, amely a keleti kereskedelemben már a század¹⁶ 20-as éveire jelentős pozíciókat szerzett és ezúttal is megkísérelte, hogy behatoljon a legszorosabb értelemben vett velencei érdekterületre, az Adriára. A firenzeiek áruikat Keletről Anconába viszik és innen anconai hajókon „ea mittunt Segnam Flumen et alibi” — állapítja meg egy 1452 júliusában¹⁷ kelt velencei szenátusi határozat, és egyben utasítja az öböl kapitányát, hogy fegyveres erejével akadályozza meg „ne species, gothoni vel alio contra ordines nostros Segnam Flumen vel alio conducantur, nec ferrum, curamina vel aliud de Segna, Flumine vel alio ad partes Marchie vel alio”.

A dalmátok kereskedelmének ez az újabb korlátozása tehát arra szolgált volna elsősorban, hogy megszüntetve a két part érintkezésének lehetőségét, gátat szabjon a számára nem kívánatos áruk behozatalának, illetve kivitelének. Az újabb elégedetlenségi hullám¹⁸ miatt azonban most sem került sor a rendelkezés hosszabb távon történő érvényesítésére. Egyes városok kérelmének engedve kénytelen visszaállítani az élelmiszer-kereskedelmet a két part között,¹⁹ sőt újra hozzájárulni a tiltott árucikkek saját használatra történő forgalmazásához.²⁰ Mindez lényegében a január előtti állapothoz jelentett visszalépést, amit 1452 augusztusában kiadott rendelkezésével szankcionált. Ennek indoklásából kiderül, miért volt szükség a korábbi rendelkezés visszavonására.²¹ Ugyanis a dalmátok kereskedelmének korlátozása nemesak a városok jövedelmének csökkenését vonta maga után, ami nem lehetett közömbös Velence számára sem, hisz ebből kellett fedeznie a városokkal kapcsolatos különböző kiadásait, de ugyanakkor Raguzát is nem kívánt előnyökhöz juttatni, „. . . quia per responsionem sibi datam quod possint navigare cum suis navigiis disarmatis, certissimum est quod Ragusei remaneant soli mercatores et quia tota cera, cremexi et alie mercationes. . . que conducebantur ad terras nostras conducuntur decetera Raguseum. . .”²²

¹⁵ Erre utal Velence 1451. máj. 12-én kötött szerződése Forli úrnőjével, amelyben többek között az említett család kötelezi magát, hogy nem enged területein sem áthaladni sem kikötni Lombardiába vagy Romagnába irányuló olyan keleti eredetű árut, amelyet nem Velencéből exportáltak. Predelli. I libri commemoriali della Repubblica di Venezia. „Regesti” Venezia, 1901. XIV.

¹⁶ 1422. szept. 25. Egyiptom szultánja által adott privilégiumok a firenzei kereskedők részére. Libri Comm. XI.

¹⁷ 1452. júl. 22. MSM Listine.

¹⁸ 1452. márc. 13. Zára kormányának adott utasítás, amelyben engedélyezi a szabad élelmiszer kereskedelmet, mivel értésére jutottak „. . . murmurationes ibi ortas post devetum (jan. 19.) contrarium concessionibus ipsis factis. . .” MSM Listine.

¹⁹ 1452. márc. 13., máj. 31., jún. 27. Záranak, Spalatónak és Cattarónak adott engedélyek. MSM Listine.

²⁰ 1452. máj. 31., jún. 28. Chersonak, Ausserónak és Arbenek lehetővé tette, hogy Zenggből, Fiuméből és Buccariból saját használatukra exportáljanak „ferrum, curamina, tellas, canevas. . . solummodo cum bulleta semper sive contralittera comitis. . . qui habeat terminare et limitare quantitatem rerum predictarum necessariam. . .” MSM Listine.

²¹ 1452. aug. 16. „Ista prohibitio destruit Dalmatiam” — állapítja meg a szenátusban. MSM Listine.

²² 1452. aug. 16. M. S. M. Listine.

A január előtti állapotok visszaállítása természetesen a korábbi tiltó rendelkezések életbelépését is jelentette és Velence továbbra is nagy figyelemmel kísérte Zengg, Buccari és Fiume kereskedelmének alakulását, saját kereskedői számára igyekezve fenntartani az itteni piacok áruinak forgalmazását. Erre enged következtetni az 1455-ben²³, szeptember havában Dalmácia rektoraihoz intézett szenátusi utasítás is, amely szerint egyesek „ultra mare contra hanna nostra” szállítanak hajóikkal Zenggből és Fiuméből vasat és egyéb tiltott árut a velencei kereskedők nagy kárára. Velence e kedvezőtlen forgalom megszüntetését Zengg és Fiume kereskedelmének zárolásával véli elérni, illetve azzal, hogy a tiltások ellenére behozott vagy kivitt árut — vigyék azt az öblön túlra vagy annak belső területeire — csempészárúnak nyilvánította és elrendelte elkobzásukat. Ez a rendelkezés elsősorban az idegen kereskedők ellen irányulhatott, mivel dalmáciai alattvalói²⁴ számára továbbra is lehetővé tette — habár nem azonnal és nem minden város számára — a szokásos, csupán saját szükségletük fedezésére szolgáló, Zenggből és Fiuméből származó áruk behozatalát.

Velence tehát nem tudta keresztülvinni, hogy a dalmát városok kereskedelmét teljes egészében saját piaca számára sajátítsa ki. Mégis az időről időre életbe léptetett korlátozások, az egyes áruk forgalmazásának letiltása, illetve Velencébe irányítása biztosították kereskedelmi érdekeinek alapvető érvényesülését, a város élelmiszerekkel, szükséges nyersanyagokkal történő ellátását.

Egyetlen termék, a só vonatkozásában azonban, amelynek termelése, illetve forgalmazása a velencei fennhatóság alatt levő területek egyik legfontosabb jövedelemforrását alkotta, maradéktalanul érvényesült Velence ellenőrző, szabályozó tevékenysége, mivel ennek termelését és kereskedelmét egyként az állam tartotta kézben. Az Adria térségében felügyeletet tartó velencei flottának egyik fontos feladata volt, hogy megakadályozza, nehogy más területekről (elsősorban Apuliából, Raguzából) velencei fennhatóságú, vagy olyan területekre kerüljön só, amelyek ellátását Velence a maga számára kívánta fenntartani. Így szabályozta Márka, Romagna²⁵ területeinek sóellátását is és így kötelezte a tőle bizonyos mértékben függésben levő szerb, boszniai,²⁶ albán főurakat — gazdasági tőkét kovácsolva azok Velencére utaltságából — hogy sószükségleteiket velencei területekről szerezzék be, megtiltva alattvalóik és saját sókereskedelmüket, elrendelve sóbányáik lerombolását. Hasonló törekvéseket találunk az egyes albán főurak gabonakereskedelmét illetően is, amelyet Velence megpróbált saját szükségletei szerint irányítani.²⁷

Mindezek a rendelkezések bizonyos mértékig egyúttal a raguzaiak ellen is irányultak, akik hasonló termékek forgalmazásával Velence riválisainak számítottak ezeken a területeken. A magyar fennhatóság alatt álló köztársaság adriai

²³ 1455. szept. 12. M.S.M. Listine.

²⁴ 1456. ápr. 26. A zárai alattvalók importálhatnak „ferrum laboratum et non laboratum, ceram, curamina laborata et non laborata, laboreria curaminis, lini, lignaminis, canipatias . . .” 1458. jún. 2. Sebenico számára is hasonló importot (vas, fa) engedélyez. MSM Listine.

²⁵ 1458. nov. 3. MSM Listine.

²⁶ 1404. júl. 8. Nicheta albán főúr sószükségletét Durazzoból köteles beszerezni, maga nem termelhet; 1424—25. Juan Castriota köteles sóbányáit leromboltatni; 1452. okt. 26. Boszniai István alattvalói nem kereskedhetnek sóval; 1455. nov. 7. Boszniai István csak velencei területekről vásárolhat sót; 1455. márc. 13. Egyes albán urakat, mint Scanderbéget és Topiát kötelezte Velence, hogy megfelelő provízió ellenében területeik kereskedelmi karavánjait velencei fennhatóság alatt levő területekre irányítsák sóért; 1467. okt. 26. Scanderbég nem eszközölhet Apuliában sóbeszerzést. MSM Listine.

²⁷ 1404. júl. 8. Nicheta gróf csak velencei kereskedőknek adhatja el gabonáját. MSM Listine.

pozícióit Velence hatalma nem ingathatta meg. Az Adria mindkét partjával szabadon kereskedhettek, természetesen Velencével is, amely nem mondhatott le a raguzaiak értékes, Bosznia és Szerbia bányáiból származó fémszállítmányairól.²⁸ Velence csak arra szorítkozhatott, hogy vámpolitikájával²⁹ akadályozza a raguzaiak egyik fontos exportcikke, a szövet forgalmazását, illetve a fejlődő velencei szövetipar³⁰ védelmében megtiltsa, hogy alattvalói Raguzából szerezzenek be szövetet, valamint az öbölben gyakorolt jogainál fogva, ha csempészetten kapta rajta a raguzaiakat (só, szövet), áruikat elkobozza.³¹

Ugyanez nem mondható el a magyar korona másik adriai hűbérese, a Frangepán család és területeik tengeri kereskedelméről. A család gazdasági, politikai súlyát tekintve jóval mögötte maradt Raguzának, és ennek megfelelően Velencével való kapcsolatai is másként alakultak. A területek különböző nyersanyagokban, állati, növényi eredetű termékekben való gazdagsága — ami részben annak is tulajdonítható, hogy piacai, Zengg, Buccari városai, a környező területek áruit is felszívták — Velence érdeklődését már korán felkeltette és a tengeren szerzett hatalmánál, illetve a Frangepán grófok felett élvezett jogainál³² fogva igyekezett e kereskedelmet³³ saját érdekeinek megfelelően kiaknázni és ellenőrzése alatt tartani. Az Anjouk előretörése az Adrián és különösen a torinói béke által nyújtott biztosítékok jótékonyan járultak hozzá a tengeri kereskedelem szabadabb kibontakozásához, ami itt is Velence pozícióinak megingásához vezetett. A grófok ugyan nem szüntették meg a velencei konzulátust Zenggben, illetve a velencei kereskedők itt élvezett privilégiumait — holott erre a torinói³⁴ béke módot adott — mivel ily módon elvesztették volna Velencében élvezett kiváltságait —, de kihasználták az új erőegyensúly adta lehetőségeket és más olasz városokkal,³⁵ különösen Firenzével,³⁶ létesítettek élénk kereskedelmi kapcsolatokat. Ez a grófok és Zengg városa számára is oly kedvező állapot — hisz a megélenkült kereskedelmi forgalom jótékonyan érezte hatását a város és ezen keresztül a grófok bevételeire³⁷ — addig tartott, míg Velence nem tette meg az

²⁸ D. Kovačević: Les mines d'or et d'argent en Serbie et Bosnie. Annales, E. S. C. 1960. N. 2. 256—258.

²⁹ 1430—33. „Mandatum comiti Spaleti . . . et aliorum locorum . . . quod nullus pannus alicuius consortis qui non fuerit extractus de Venetiis possit illuc conduci nisi solvendo decem pro C.”; 1437—40. „Panni qui extrahentur aliunde quam de Venetiis et conducentur ad partes Albanie et Slavonie solvere debeant duc. 25 pro cent.”; 1452. júl. 27. Raguzaiaknak egy rövid háborús periódus után „permittitur . . . quod navigare possint . . . per omnes portus, loca et jurisdictiones nostras ac Venetias sicut consueverunt . . .” megfizetve a megfelelő vámot (decem pro C.) szövegeik után. MSM Listine.

³⁰ 1462. szept. 28. MSM Listine.

³¹ 1453. okt. 4., 1463. jún. 23. MSM Listine.

³² A grófok a XIII. században Veglia sziget után adóval és „fidelitas”-szal tartoztak Velencének. *Thallóczy és Barabás*: Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus (C. D. F. Budapest, 1913. I. X., 1213. május.

³³ A velencei kereskedelem jelentőségére ezeken a területeken, illetve arra, hogy Velence milyen befolyással rendelkezett a grófok felett, utalnak a velencei konzulátus felállítására valamint Szent Márk zászlajának kitzése Zenggben. C. D. F. I. CXLI; 1381. aug. 8. MSM Listine.

³⁴ 1381. aug. 8. MSM Listine.

³⁵ Így például Ancona 1390. márc. 11-én kéri a grófokat, hogy itt kereskedő alattvalóit méltányosan kezeljék, miként ők is hasonlóképpen viselkednek a zenggiekkel. C. D. F. I. CLXI.

³⁶ A városban sok firenzei tartózkodott, akik itt kereskedtek exportálva a területek árucikkeit. Jelentőségükre utal, hogy Firenze 1396-ban a grófok kegyeibe ajánlja kereskedőit . . . *R. Cusina*: Il confine orientale d'Italia nella politica europe del XIV e XV secolo. Milano. 1937. I. 207.

³⁷ A grófoknak Zenggből származó jövedelmére fényt vet egy 1403. máj. 13-án kelt dokumentum, amely szerint Zengg grófja 20 000 ducátos kölcsönt kér Velencétől, és ennek fejében a városból származó bevételét ajánlja biztosítéknak. MSM Listine.

első lépéseket, hogy az Adrián elvesztett pozícióit újra visszaszerezze. Ez a restaurációs folyamat 1409 augusztusában kezdődött, amikor a Nápolyi Lászlóval kötött szerződés értelmében birtokba vette Zárát, valamint Arbe, Pago, Cherso szigeteit és lényegében 1420-ban, hatalmának mind Dalmáciában, mind pedig Friuliban történő megerősödésével végződött. Ezzel egyidőben, majd az ezt követő időszakban egymást érik a grófok és alattvalóik kereskedelmét korlátozó és szabályozó rendelkezések, amelyek ugyan súlyosságukat tekintve különböztek egymástól, mivel Velence a keleti határokon saját biztonsága érdekében követett egyensúlypolitikájában a Frangepánoknak fontos szerepet szánt, és így nem volt érdeke a kapcsolatok teljes elmergesítése, de amelyek egyként arra irányultak, hogy ezt a fontos kereskedelmet, hacsak egyes termékek vonatkozásában is, saját piaca számára sajátítsa ki, megszüntetve, vagy csak igen szűk keretek között engedélyezze a túlsó part városaival folytatott kereskedelmet.

A Zsigmonddal fennálló hadiállapot, valamint a gróf Velence ellenes felépése Isztriában³⁸ — amely jelentőségét tekintve nem áll arányban a rákövetkező retorzióval — jó ürügyül szolgáltak, hogy a lehető legradikálisabb módon szerezzen érvényt törekvéseinek. Zenggbé más hajók „cum aliquibus mercantiis” mint a velenceieké és a grófé — amelyek azonban csak Velencéből jöhetnek — nem köthetnek ki és Zenggből vagy a gróf más területeiről kifutó hajók” „cum suis mercantiis” máshová nem mehetnek, mint Velencébe.³⁹ Velence ezt a rendelkezését a gróf felé, aki már tisztázta szerepét az isztriai incidenst illetően⁴⁰ és méltán elvárta a blokád beszüntetését, azzal indokolta, hogy az öbölből sok olyan áru kerül Zenggbé, amelyet innen Magyarországra visznek és ez „habet redundere in maximum comodum et utilitatem inimicorum nostrorum”.⁴¹ Majd 1421 februárjában,⁴² midőn a gróf az ő és területei kereskedelmével szemben alkalmazott szigorú rendszabályok lazítását kérte,⁴³ panaszolva a Zenggből származó vámjövödelmeinek nagyfokú csökkenését, Velence a kérelmet arra való hivatkozással utasítja vissza, hogy Zsigmond is súlyos korlátozásokkal élt a velencei kereskedelemmel⁴⁴ szemben és ezek megtorlására volt kénytelen hasonló korlátozó rendelkezésekkel élni.⁴⁵ Kétségtelen, hogy mindez belejártzott a rendelkezések megszületésébe, de a fő mozgatórugót nem ebben a tényezőben kell keresni. Velence hagyományos adriai gazdasági törekvéseinek érvényesítéséről van itt szó, amire következtethetünk egyrészt abból, hogy a dalmát városokkal szemben ugyanezt a politikát követte, másrészt azokból a grófok és területeik kereskedelmét szabályozó rendelkezésekből, amelyek már

³⁸ 1412. júl. 1. MSM Listine.

³⁹ 1412. okt. 18. MSM Listine.

⁴⁰ 1412. aug. 12. MSM Listine.

⁴¹ 1412. okt. 18. MSM Listine.

⁴² 1421. febr. 15. MSM Listine.

⁴³ 1421. febr. 15. „... mercationes non possint extrahi de Segna pro conducendo alio nisi Venetias... de aliquibus partibus mercationes Segnam conduci non possint.” MSM Listine.

⁴⁴ A császár megtiltotta rajnai és általában a birodalom összes városainak, hogy Velencével kereskedjenek (1418. júl. 2., aug. 18.). *R. Cusin*, i. m. I. 308. 1421. febr. 15. „... rex Hungarie fecit prohibitionem quod de partibus Hungarie et aliis locis sibi subiectis mercationes non possint conduci Venetias...” MSM Listine.

⁴⁵ *Ibid.* „... deliberavimus similem prohibitionem facere, quod per maria nostra non possint conduci mercationes alique ad aliquas terras et loca de quibus possint postea conduci in Hungariam et alia loca dicti domini regis nec de locis eiusdem extrahi pro conducendo ad alias partes quam Venetias.”

a Zsigmonddal való konfliktus lezáródása, Zsigmond és Velence kapcsolatainak normalizálása után keletkeztek és lényegében a korábbi rendelkezések megújítását tartalmazták.

A Frangepán grófok velencebarát politikája, amely gazdasági és politikai helyzetükből egyként adódott, valamint az a tény, hogy Velencének magának is szüksége volt a grófok szolgálataira Magyarországgal szemben követett politikájában, a megszorítások mérsékléséhez vezettek. Így még 1421 februárjában⁴⁶ engedélyezte Velence, hogy fát „possint extrahi, sicut poterant per elapsum”, olaj és bor szükségleteiket viszont alattvalóikkal együtt csak Isztria és Dalmácia velencei fennhatóság alatt levő területeiről szerezhetik be. E részleges engedményeket újabbak követik, amelyeket összefoglalva, illetve módosított formában megtalálunk az 1422 novemberi⁴⁷ szabályozásban, amely gyakorlatilag a későbbiekben, 1431—34-ben,⁴⁸ majd 1455 júniusában⁴⁹ alapul szolgált a további hasonló jellegű szabályozásokhoz.

A fa szabad exportálása mellett, ami az egyetlen lehetőség volt eddig, hogy a túlsó parttal is felvegyék a meglehetősen egyoldalú kapcsolatokat, mivel onnan be nem hozhattak semmit és az ottani kereskedők sem látogathatták a grófok területeit,⁵⁰ még 1421 folyamán⁵¹ hozzájárult, hogy bort importálhatnak Apuliából, Márkából. A borimport szabályozása egyébként jól tükrözi, hogyan törekedett Velence, hogy a márakai és apuliai bort saját piacára irányítsa, illetve annak továbbítását velencei közvetítésre utalja. A grófoknak először csak meghatározott mennyiségű bor beszerzését engedélyezi (1000 caratelli) és ezt is csak „cum navigiis venetis” szállíthatják, majd az 1422 novemberi rendeletében olyan módosítást tesz, hogy „ultra mille caratello posse conduci Segnam. . . omnem quantitatem vini pro eius terris necessariam”. A behozatalt azonban ebben az esetben is csak velencei hajókon lehetett lebonyolítani „cum litteris nostris bulla plumbea bullatis”, amelyben a behozott bor mennyiségét kellett feltüntetni. Az 1431—34 közötti periódusban újra visszatér az eredeti megszorítás — amelynek értelmében csak 1000 caratelli-t szerezhettek be — de hogy ez sem sokáig maradt életben és hogy újra helyreállt a korábbi gyakorlat, erről ad hírt az 50-es⁵² évek elején egy dogei utasítás, valamint az a tény, hogy a grófok kereskedelmét szabályozó rendelkezés 1455-ben is ezt az állapotot rögzítette. Az 1452-es utasítás egyben arra is rávilágít, hogy a grófok nem mindig tartották magukat az eredeti rendelkezésekhez és Velencének nemcsak azt kellett eltérnie, hogy szükségleteik kielégítése címén nagy mennyiségű bor érkezik Zenggből az említett területekről „in maximum damnum datii nostri vini”, de gyakran még a mennyiséget sem ellenőrizhette, mivel „contra deliberationes nostri consilii rogatorum sine litteris nostris” folyik a szállítás és nem is mindig velencei hajókon. Annak bizonyítására, hogy Velence legszívesebben beszüntette volna ezt a borimportot, idézhetjük az 1459 szeptemberében⁵³

⁴⁶ 1421. febr. 15., 17. MSM Listine.

⁴⁷ 1422. nov. 7. MSM Listine.

⁴⁸ MSM Listine.

⁴⁹ 1455. jún. 30. MSM Listine.

⁵⁰ Ancona város a gróf kérésére követeit a pápához küldi, hogy az intervenáljon Velencénél annak érdekében, hogy Romagna, Ancona, Abbruzzo kereskedői újra kereskedhessenek birtokain. 1421. dec. 21. C. D. F. I. CCXVII.

⁵¹ 1422. febr. 17. Libri Comm. XI.

⁵² 1452. aug. 4. F. Foscari rendelete Zára grófjához és kapitányához. MSM Listine.

⁵³ 1459. szept. 27. MSM Listine.

kelt tanácsi határozatot. Miután a tanácsban mérlegelték, hogy a borbehozatal engedélyezése — legyen az csak „1000 caratelli” is — milyen nagy károkat okoz Velencének, leállították a grófok ilyen irányú kereskedelmét. 1460 májusában,⁵⁴ midőn a Frangepánok Velencéhez való hűségüket hangoztatva tiltakoztak az eljárás ellen, újra engedélyezték a borbehozatalt, de most már csak „500 caratelli” mennyiségben.

A bor mellett a grófok és alattvalóik gabona és liszt szükségleteinek fedezésére tetszés szerinti mennyiségben még 1421 folyamán nyílik lehetőség Márka, Abruzzo, Apulia piacairól, a borhoz hasonló szállítási formaságok mellett, és mindez a vizsgált időszak egészében fennállott. Olaj beszerzésüket azonban csak Dalmácia és Isztria velencei fennhatóság alatt levő területeiről engedélyezi, azzal a záradékkal, hogy ha ezt Velencéből kívánják beszerezni vám nélkül tehetik „cum navigiis venetis”. Ami a kivitelre illeti, a fa mellett 1424-től⁵⁵ kezdődően bármely viszonylatban engedélyezi állatexportjukat is.

Zengg és Veglia kereskedelmének szabályozása nagy vonalakban követi a grófokét, csak néhány vonatkozásban még jobban kidomborodik Velencének az a törekvése, hogy a zenggieket és a vegliaikat lehetőleg távoltartsa Apulia, Márka, Abruzzo piacaitól, illetve, hogy innen származó áruk, akár dalmáciai közvetítéssel is, ne kerüljenek területeikre. A zenggi bárkák áruikkal jöhetnek a velencei fennhatóság alatt levő Dalmáciába, Isztriába és itt kereskedhetnek. Az itt vásárolt árukat Zenggen kívül máshová mint Velencébe nem vihetik és Zenggebe csak olyan árukat vihetnek „que nascuntur in terris et locis predictis” és semmiképpen olyan eredetűeket, amelyek „conductas de partibus Apulite, Marche v. Abbruzzi sive de aliis partibus ad terras et loca nostra” kivéve azokat az árukat, „que conducerentur de Venetiis ad terras et loca predicta” — így rendelkezik az 1422 novemberében kelt határozat. Ez a megszorítás ugyan jelen esetben beleilleszkedett a Zsigmond által elrendelt kereskedelmi korlátozásokra életbeléptetett retorziós intézkedések sorába, de az a tény, hogy érvényét a későbbiekben (1455) sem veszítette el, jelzi, hogy nemcsak átmeneti jelenségről van szó, hanem egyazon politika tudatos megnyilvánulásáról, amely az áruközvetítést lehetőleg saját piaca számára kívánta fenntartani.

Ha az egyes rendelkezések között voltak is eltérések a kivihető, illetőleg behozható áruk vonatkozásában, abban azonban valamennyi megegyezett, hogy a kivihető áruk között nem szerepelnek a fémek, a bőr, a viasz, hogy csak a legfontosabbakat említsük, amelyek pedig a zenggi piac legértékesebb termékei közé számítottak és valamikor jelentős mennyiségben áramlottak a szomszéd part városai felé. Most azonban a tiltott áruk „mercationes prohibite” sorába kerültek, melyek forgalmazását Velence, miként már szó volt róla, a saját piaca számára kívánta kisajátítani, és ennek megfelelően mindannyiszor meghagyta a grófoknak és alattvalóiknak, hogy a kivitelre engedélyezett árukkal együtt nehozz tiltott árukat is forgalmazzanak, mert ez csempészetnek tekintendő. Hasonlóképpen tilalmazta, hogy a behozott áruk között tiltott áruk szerepeljenek, azaz olyan Márkából, Abbruzzóból származó cikkek, amelyek behozatalát nem engedélyezte és főként, amelyek máshonnan, így például Firenzéből, vagy Firenze közvetítésével kerültek ezekre a területekre.

A Frangepánok és alattvalóik kereskedelme tehát csak Velence ellenőrzése és szabályozása mellett bontakozhatott ki a tengeren, ami azonban nem

⁵⁴ 1460. máj. 24. MSM Listine.

⁵⁵ 1424. ápr. 4. MSM Listine.

jelentette egyúttal, hogy Velencének teljes mértékben sikerült kizárnia területeikről, elsősorban Zengg piacáról, a túlsó part kereskedőit,⁵⁶ illetve megakadályozni,⁵⁷ hogy olyan termékeket vigyenek ki, vagy hozzanak be, amelyek forgalmazását Velence a zenggieknek, sőt dalmáciai alattvalóinak is tiltotta. A XII. század folyamán, miként erre már utaltam, több ízben megkísérelte, hogy beszüntesse ezt a számára kedvezőtlen forgalmat, de hogy ilyen irányú törekvései maradéktalanul nem érvényesülhettek, erre fényt vet ezen korlátozó rendelkezések időről időre történő megismétlése.

⁵⁶ 1452. jún. 28. Utalás található a márakaiak zenggi kereskedelmére. MSM Listine.

⁵⁷ 1452. júl. 22., 1455. szept. 1. MSM Listine.